

Přednáška č. 7

Dworkinovo pojetí principů

Osnova

a) Přetrvávající problémy v po hartovské době

b) Dworkinův pokus o řešení: právní principy jako korektor účelu zákona

Přetrvávající problémy v právní filozofii ...

- Především se ukazovalo, že napětí mezi právem a morálkou; přirozeným a pozitivním právem, fakticitou a normativitou se nedá vyřešit deklarací jejich důležitostí; tzn. upřednostněním jednoho před druhým;
- Na tento problém nedal uspokojivou odpověď ani Hart, který sice mluvil o minimálním obsahu přirozeného práva v pravidlech, ale jednalo se o formulování obecného (strukturálně-funkcionálního) předpokladu existence práva ve společnosti ...

Právo ale řeší konkrétní konflikty...

(Zdůvodnění pravidel sice znamenalo prohloubení struktury práva, ale praktická aplikace pravidel nebyla schopná zabránit zneužití jejich obsahu a tím různým (novým) podobám formalismu; uplatňování pravidel ukázalo na hrozbu procedurálního formalismu;)

Stručně řečeno: otázkou zůstávalo to, jak se má řešit napětí mezi normativitou a fakticitou, s čímž souvisí otázka platnosti práva; co má být kritériem platnosti práva? Jakou roli při zdůvodňování platnosti sehrávají morální argumenty?

Přetrvávající problémy v právní praxi

Kritika odtrženosti teorie od praxe. Do popředí se dostávají otázky uplatnění práva a právní praxe.

S tím souvisela také otázka uplatnění, realizace práva, tzn.

Jaká je zde role soudce- jeho uvážení, diskrece?

Pozitivisté zastávají názor, že pokud soudce nemůže rozhodnout nějakou kauzu podle existujícího pravidla, užije své diskrece.

Otázkou zůstává jakým způsobem?

V kontextu tohoto problému stále přetrvávala otázka vázanosti soudce na zákon; zda se má jednat jen o vázanost v úzkém smyslu slova, kdy se jedná jen o právní předpis v jeho textové podobě nebo kdy se nemá na mysli jen text, ale i účel zákona; tzn. to, čemu se říká teleologické pozadí zákona.

Argumentace a interpretace práva: nová perspektiva řešení

- Ve druhé polovině 20. století dochází k posunu od hledání konceptu (pojmu) práva a jeho struktury k otázkám teorie právní argumentace a interpretace;
- Tato tendence souvisí s rozvojem filozofie jazyka, na půdě kterého dochází k rozvoji hermeneutiky jako metody interpretace.
- **Hermeneutika-** (z řeckého herméneuein = vykládat, překládat, vyložit) je filologická a filosofická nauka o metodách správného chápání a výkladu textů, zejména náboženských (exegeze), právních (výklad práva) a filosofických.
- Zakladatel: německý filozof H.Gadamer

Základní kategorie interpretace

- Poznání vs. porozumění
- Před-porozumění- porozumění (lingvistická, textová práce, kritika textu, oprava nesrozumitelných pojmů, kontext) –výklad významu a uvědomění si, že proces porozumění je nutné znovu opakovat-hermeneutický kruh
- Vysvětlení vs. Výklad (interpretace)významu

Platí:

- **Vždy již něčemu nějak rozumíme.**
- **Proces porozumění je neustále prohlubujícím se procesem**
- **Interpret vždy interpretuje něco někomu (komunikativní proces)**

Důvody tematizace právních principů na půdě dnešní právní filozofie a teorie:

Proměna společenské struktury post-industriální společnosti vede ke komplexitě právního řádu; předmětem regulace se stávají nové oblasti lidské činnosti, např., užívání nových technologií. Komplikuje se i regulace existujících oblastí práva, což klade větší požadavky na argumentaci a interpretaci při tvorbě a aplikaci právních norem.

Proměna hodnot a hodnotových (morálních) představ, ze kterých každý právní řád vychází.

Morálka přestává být integrační silou ve společnosti. V právním řádu právního státu reprezentují hodnotová hlediska především lidsko-právní principy.

Hodnotový relativismus se odráží v pluralitě ideologických či světonázorových přístupů; „boj za právo“ se stává permanentním bojem **za principy právního státu**.

○ Právní principy jako prostředek transformace přirozenoprávních zásad

○ Nejlépe to vystihují slova právního teoretika O. Weinbergera, který uvádí, že *„prosté tvrzení, že existuje přirozené právo, je zcela bezvýznamné; jen zdůvodnění platných přirozeno právních principů, které lze uplatnit jako argumenty v právnických argumentacích, je relevantní pro právní filozofii a juristickou metodologii“*.

Co jsou to principy?

Princip (z lat. *principium*- ve významu počátku, východiska); v běžném jazyce je tímto slovem označováno něco, co je zásadní.

- Někteří autoři rozlišují význam principů v *subjektivním* a *objektivním* smyslu.
- V *subjektivním* smyslu získávají význam *předpokladu* myšlení, či *vůdčí výkladové myšlenky*, ze které se dají odvodit a poznat další souvislosti.

V logice pak představují výchozí a klíčová vodítka.

Ve vztahu k jednání nabývají význam „maximy“ (obecné mravní zásady).

- V *objektivním* smyslu je principem rozuměno nějaké východisko, prazáklad, první příčina, která určuje povahu všech věcí a jevů.

Poznámka k tomu, co jsou principy.

Poznámka:

- Ve starověké filozofii byl princip chápán jako „*arché*“, jako původ a počátek bytí, skutečnosti. Porozumět principu znamenalo porozumět původu a příčině toho, co existuje.
- Později v novověké filozofii spojuje Descartes otázku principů se zkoumáním podmínek poznání. Později Kant rozlišuje principy podle jejich funkce na konstitutivní a regulativní.
- Dnes je otázka principů na půdě filozofie hlavně předmětem etiky a jejích aplikovaných oborů. K nejdůležitějším etickým principům patří: *princip úcty k životu jako takovému, princip důstojnosti a jedinečnosti každé lidské osoby; princip odpovědnosti, princip solidarity, princip společného dobra, princip subsidiarity.*

Problémy s označením: co je co?

- V právní teorii a filozofii nepanuje jednoznačná shoda s používáním pojmů pravidlo a princip. K vysvětlení jejich povahy se často používají pojmy jako norma či zásada.

K nejčastějším přístupům patří:

- pojem princip je stavěn do protikladu, kontrapozice s právní normou;
- princip je chápaný jako velmi abstraktní zásada či pravidlo;
- právní norma funguje jako zastřešující pojem pro pojmy pravidla a principy. (Alexy)

B) Dworkinův pokus o řešení: právní principy jako korektor účelu zákona.

Americký právník a filozof RONALD DWORIN (1931-2013)

Dílo:

○ *Když se práva berou vážně“ (česky 2001)*

○ *Říše práva (2014 vyšla slovensky)*

○ *Justice for Hedgehogs, Spravedlnost pro ježky (2011)*

Dworkinova kritika právního pozitivismu

Dworkin si klade otázku, do jaké míry je právní pozitivismus oprávněn, pokud pro něj je objektem jen stanovená norma či pravidlo?

Podrobuje kritice základy právního pozitivismu s cílem ukázat, co je přirozeností práva; tzn. co je smyslem práva?

Podle něj právo vychází z práv jedinců a ve svém vývoji i výkladu s morálkou nutně souvisí.

Případ: Riggs versus Palmer

Dworkinovou otázku nám umožní lépe porozumět známý případ Riggs versus Palmer

V roce 1889 musel newyorský soud rozhodnout ve slavném případě Riggs vs. Palmer .

Případ se týkal rozhodování o tom, zda může vnuk, jménem Elmer dědit majetek svého dědečka, kterého kvůli tomu otrávil. Elmer byl ze zločinu usvědčen a odsouzen na dlouhá léta vězení.

Dcery dědečka podaly žalobu na vykonavatele závěti a požadovali, aby Elmerův majetek připadl jim.

Jak rozhodli soudci v případě Riggs vs. Palmer?

Většina soudců ve svém odůvodnění vycházela z principu, že nikdo nemůže profitovat z podvodu nebo protiprávního jednání, že tento princip zná většina civilizovaných zemí. Proto většina soudců rozhodla, že vnuk nemá nárok na dědictví, protože je vrahem.

Při rozhodování se objevily protichůdné argumenty: jeden ze soudců, soudce Gray, tvrdil, že se nesmí dát přednost principům common law před jednoznačným ustanovením právního předpisu;

Odporující soudce Gray poukazoval na to, že *ve státě New York má platnost závěti jednoznačnou zákonnou úpravu a ta vylučuje aplikovatelnost uvedeného principu.*

Dworkinův výklad případu

Dworkin na příkladu Riggs vs. Palmer demonstruje, že rozhodování soudců-aplikace práva nemá být hledáním nějakého logického souladu, buď se zněním zákona (soudce Grey) nebo konvencí (shodou mezi soudci), ale má vést k tomu, aby soudci usilovali o výklad (interpretaci) práva na základě porozumění jeho (smyslu) přirozenosti;

(Dworkin je antikonvencionalista)

V případě Riggs v. Palmer se dostávají do rozporu a) na jedné straně doslovný výklad zákona (soudce Gray) a na

b) straně druhé, výklad vycházející z určitého hodnotového hlediska (porozumění), díky kterému je dotvářen význam pravidla (*princip nikdo nesmí profitovat ze svého protiprávního jednání*).

Teoretický nesoulad

Dworkin na základě tohoto příkladu poukazuje na slabiny právního pozitivismu a tuto situaci nazývá teoretickým nesouladem

Teoretický nesoulad znamená nesoulad v otázce základů práva, konkrétně v otázce kritérii platnosti pravidla:

a) kdy jedna pozice bude tvrdit, že pravidlo, které nevede ke spravedlnosti je neplatné a

b) druhá pozice, že vztah ke spravedlnosti již je jakýkoli, tak není rozhodující pro platnost;

Dworkin činí závěr, že za takové situace není možné správně použít pojem právo. Právní pozitivismus to vlastně ani neumožňuje;

Tento přístup označuje Dworkin za sémantickou teorii, protože ve svém porozumění právu se zaměřují jen na význam textu zákona, význam pojmu právo a nezajímá je jeho smysl jeho uplatnění;

Dworkin kritizuje i Hartovou pozici, resp. konvencionalismus. Ten je pro něj nepřijatelný z toho důvodu, že neumožňuje měnit pravidla přijatá konvencí v situaci, kdyby odlišné pravidlo vedlo ke spravedlivějšímu rozhodnutí.

Dworkinovo pojetí struktury práva

- Dworkin vymezuje ve struktuře práva tři standardy (formy normativity)
  - Politiky (kolektivní cíle)
  - Pravidla (stanovení povinnosti)
  - Principy (hlediska poskytující důvody k výkladu významu)

Jak vymezuje Dworkin principy?

Dworkin vymezuje principy na základě rozboru pojmu právní povinnost, resp. na základě toho jakou roli sehrávají principy při tvorbě určitého právního rozhodnutí.

Vymezuje dva způsoby:

první, zde se zachází s principy stejně jako s právními pravidly- jsou závazné jako pravidla; povinnost, kterou vyjadřují je autoritativně stanovená;

druhý přístup, umožňuje aplikovat i principy, které jsou „nad rámec práva“;

Právními principy jsou i takové principy, které nemají **institucionální povahu, institucionální podporu; tzn. nejsou**

zakotveny v ústavě, zákonech, obyčejích nebo doktríně;

-jsou součástí politické nebo společenské morálky a platí v důsledku svého obsahu;

-mohou to být i principy, které doposud nebyly soudcovskou zvyklostí...

Tři rozdíly mezi pravidly a principy

První rozdíl

a) pravidla se uplatňují na konkrétní případy způsobem „vše nebo nic“ (tzn. jejich uplatnění předpokládá splnění všech podmínek)

Principy nepředepisují podmínky, ale utvářejí hledisko, ze kterého má být problém interpretován a tudíž řešen;

Obecně řečeno, princip představuje stanovisko, které umožňuje poznávajícímu zaujmout určité hodnotové hledisko- resp. určité porozumění věci a zároveň tak důvody pro zdůvodnění jejich aplikace

- V případě **Riggs vs. Palmer** princip, že nikdo nesmí profitovat ze svého protiprávního jednání umožnil soudcům najít důvody (argumenty) k tomu, proč je nutné chránit práva poškozeného a tím dosáhnout spravedlivého rozhodnutí;

Vysvětlení jak operují právní principy

- Principy nepředepisují podmínky, ale utvářejí hledisko **interpretace** tzn. výkladu významu - poskytují důvody k tomu, jak má být případ rozhodnut.

Např. princip, že nikdo nesmí profitovat ze svého protiprávního jednání, vždy působí jako důvod pro rozhodnutí, které vylučuje, aby někdo profitoval ze svého protiprávního jednání, ale to neznamena, že bude vždy působit jako rozhodující důvod, resp. že převáží konkurenční (protichůdné) důvody; v jiném kontextu nemusí být takto závažným důvodem ;

„Jestliže je nějaký právní princip aplikován na nějaký případ, tento princip poskytuje důvod rozhodnout tento případ určitým způsobem. Tento důvod (v kombinaci s jinými důvody, které působí ve stejném směru) ale ještě musí být zvážen proti jiným důvodům, které nabízí řešit tento případ opačným způsobem....

Důvody, nepřímo principy, mají nějakou váhu. Nerozhodují případ samy o sobě, ale jenom v kombinaci s jinými důvody.“

Druhý rozdíl

- Mezi pravidly je vztah podřízenosti – jsou funkčně důležité, co se projevuje v jejich hierarchickém uspořádání (primární, sekundární...)
- Principy mají dimenzi závažnosti, resp. důležitosti; umožňují úvahu o tom, co je více nebo méně důležité
- Jsou to silnější nebo slabší (což je kontextuálně podmíněné) normativní důvody, v tom či onom směru rozhodnutí.
- Zvažování komplexu stejnosměrných a protichůdných důvodů připomíná vektorové skládání sil.

Třetí rozdíl

- Když se dvě pravidla dostanou do rozporu, tak se jedná o logický rozpor, kdy jedno pravidlo je popřeno druhým, co znamená jeho zneplatnění;

Mezi principy nemůže nastat logický rozpor, protože jsou různé a každý princip odhaluje jiné hledisko či dimenzi; jinou rovinu daného problému;

- Důležitost principu je daná významovým kontextem případu; v jiném kontextu daný princip nemusí hrát žádnou roli;

Jak jsou principy uplatňovány?

- Aplikace principů, i když se mohou podobat pravidlům, nevede k automatickému nástupu právního následku, ve smyslu, aby se vyhovělo podmínkám stanoveným ve skutkové podstatě...
- Jejich aplikace v konkrétním případě může být omezena existencí jiného právního principu, který pro stejnou skutkovou podstatu stanoví zcela odlišné právní následky ...
- Tento střet je možné řešit díky tomu, že principy mají **dimenzi závažnosti a důležitosti**, kdy se jejich důležitost poměřuje;

Principy jsou jen různě důležité, co se určuje s ohledem na konkrétní případ a situaci;

Závažnost principů

- Co je ale kritériem závažnosti, tudíž výběru správného principu?
- K nutnosti výběru a tudíž uplatnění principů dochází v případech tzv. „**hard cases**“, (složitých případů), které není možné rozhodnout na základě jednoznačných předem stanovených pravidel;
- Dworkin kritizuje pozitivistickou doktrínu soudcovské diskrece, kdy soudce je jen „vykonavatelem“ pravidel.
- Domnívá se, že soudce musí být aktivním prosazovatelem spravedlnosti a to prostřednictvím toho, že bude brát práva jedince vážně...

Práva jedince jako důvod platnosti principů?

- Dle Dworkina operují práva jedince jako

„ ...politické trumfy v rukou jednotlivců. Jednotlivci mají právo ve chvíli, kdy kolektivní cíl není z nějakého důvodu dostatečným ospravedlněním, aby se jim upíralo to, co jako jednotlivci chtějí mít nebo činit, nebo kdy není dostatečným ospravedlněním toho, aby se jim působila nějaká škoda nebo újma.“

Co garantuje spravedlivé rozhodování soudců?

„Princip je principem práva, když je součástí přesvědčivé teorie práva, která slouží ke zdůvodnění daných obsahových a institucionálních pravidel výkonu soudní pravomoci.“

- Dworkin nás odkazuje na víru v dobrou teoretickou zdatnost soudců – filosofující soudce;
- Filosofující soudce – schopný rozvíjet teorie o účelu zákona a smyslu právních principů;
- **Postava ideálního právníka Herkula-** vybaveného nadlidskou dovedností, trpělivostí a bystrostí, tzn. schopností tvořit a uplatňovat obecně platnou teorii práva;

Platnost principů

- Dworkin považuje principy za platné, přestože nejsou součástí daného právního systému a ani nebyly dříve akceptovány soudci;
- Principy se stávají platnými v procesu (výkladu) interpretace, kdy je zvažován účel a hodnotové zaměření soudcovského rozhodování ...
- **Hodnotovým zaměřením soudcovského rozhodování nemá na mysli nic jiného než spravedlnost, které bude učiněno zádost jen tehdy, kdy se budou brát práva jedince vážně ...**

Jediné správné řešení v obtížných situacích

Dle Dworkina přijatelná právní interpretace musí splňovat test dvou rovin:

a) Musí zapadnout do existující praxe;

b) Zároveň ukázat svůj aktuální smysl nebo svou hodnotu; To předpokládá splnění direktivy, kterou je integrita v právu, která kombinuje jak retrospektivní, tak i prospektivní hlediska...

Dworkin předkládá koncepci práva jako integrity.

Význam Dworkinova pojetí práva (přínos pro teorii):

- Prohlubuje strukturu práva – o principy
- Mění způsob tázání: ptá se, co je přirozeností práva – (toto je usilovat o spravedlnost a kritériem je zde to, že práva jedince jsou brána vážně)
- Pojem právo nevymezuje normativně, ale podle něj je to interpretační pojem;
- (o tom, co je právo by měli rozhodnout soudci, interpretováním praxe jiných soudů)
- **Interpretaci považuje za jádro soudcovské praxe, doslova ji s ní ztotožňuje;**

Kritika Dworkinova pojetí právních principů

Obecně si Dworkin vysloužil kritiku svého pojetí principů jako standardů za to, že se jedná o principy, které nemají institucionální oporu: nejsou zakotveny v ústavě a zákonech;

Kritika z hlediska právního pozitivismu

a) to považují za rozbití pozitivistického pojmu právo tím, že dělá z aproximativní realizace mravního ideálu právní povinnost; (právní povinnost má vést k uskutečnění nějakého morálního ideálu)

b) **O. Weinberger**- pokud se použijí právní principy jako právní argumenty, musí být prokázáno, že jsou platným právem, tzn. obsahem platných právních pravidel, norem, zákonů nebo judikátů a je možné je induktivně abstrahovat;

Jinými slovy, Dworkinovi se podle Weinbergera nepovedlo přesvědčivě učinit transformaci morálního obsahu do právní formy;

Alexyho kritika

Druhý problém, který je kritizován souvisí se skutečností, že principy umožňují porozumění, které nepodléhá logickým zákonům (např. vyloučení třetího);

Tzn., že principy mají různou důležitost a také míru platnosti;

Odkaz na to, že lze díky nim hájit práva jedinců nepostačuje, **i když právě to učinilo Dworkinovou teorii velmi populární!**

Otázku, jak lze potvrdit platnost a tím správnost principů se pokusil vyřešit německý právní teoretik **Robert Alexy (1945)**